

Cumhuriyetin İlk 100 Yılında Türkiye’de Bizans Tarihi Çalışmalarında İstanbul Üniversitesi’nin Yeri ve Önemi (1923-2023)

Istanbul University’s Role and Significance Regarding Byzantine History Studies in Türkiye During the First 100 Years of the Republic (1923-2023)

Ebru Altan*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye

ORCID: E.A. 0000-0003-4246-7672

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ebru Altan,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul,
Türkiye

E-posta/E-mail: ealtan@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 01.09.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
11.09.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
26.09.2023

Kabul/Accepted: 27.09.2023

Atıf/Citation:

Altan, Ebru. "Cumhuriyetin İlk 100 Yılında
Türkiye’de Bizans Tarihi Çalışmalarında İstanbul
Üniversitesi’nin Yeri ve Önemi (1923-2023)." *Tarih
Dergisi - Turkish Journal of History*, 81 (2023):
287-307.
<https://doi.org/10.26650/iutd.20238108>

Öz

Türkiye’de XIX. yüzyıl sonlarında başlayan Bizans tarihi çalışmalarının Cumhuriyet döneminde sistematik bir hâle gelmesi uzun yıllar alsa da söz konusu alanda İstanbul Üniversitesi öncü vazifesi görmüştür. Bizans İmparatorluğu, modern Türkiye’nin kültürel mirasının önemli parçalarından birisidir. Devraldığımız Bizans mirasının Türkiye Cumhuriyeti için taşıdığı önem ve bu devletin tarihinin Türk tarihiyle alakası göz önüne alındığında ülkemizde söz konusu alandaki tetkiklerin geç başlaması ve uzun yıllar sonra bir ivme kazanması önemli bir eksikliklerdir. Gerek ön yargılar gerekse bu alanda akademik çalışma yapmanın arz ettiği zorluklar, Türkiye’de uzun yıllar Bizans tarihi alanındaki çalışmaların geri planda kalmasına sebep olmuştur. Bizans tarihini Ortaçağ dersleri içinde ele alma geleneği Cumhuriyet’in ilk 20 yılında da devam etmiş, İstanbul Üniversitesi’nde 1943 senesinden itibaren müstakil olan dersler günümüze kadar sürdürülmüştür. Adı geçen kurumda Bizans tarihçiliği konusunda 1955 yılına kadar olan süreçte belli bir gelenek ve birikim oluşmuş ve sonraki kuşaklar tarafından devam ettirilmiştir. Türkiye’de 1990’lara kadar bu çalışmalar yalnızca İstanbul ile Ankara Üniversitelerinde yürütülmüştür. Bizans tarihi tetkikleri ağırlıklı olarak Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı’nda devam ederken Bizans sanatı tarihi çalışmaları İstanbul Üniversitesi’nde kurumsallaşmış ve ayrı bir kürsü hâline gelmiştir. Bu makalede ülkemizde 1923’ten 2023’e Bizans tarihi alanındaki çalışmalarının gelişiminde İstanbul Üniversitesi’nin oynadığı rol ve önemi üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Üniversitesi, Bizans, Cumhuriyet, İstanbul

ABSTRACT

Byzantine history studies in Türkiye began in the late 19th century but only became systematic many years later during the Republic period and İstanbul University played a pioneering role in this field. The Byzantine Empire is an important part of modern Türkiye’s cultural heritage. When considering the significance of the Byzantine legacy the Republic of Türkiye inherited and its historical connection to Turkish history, the delayed start and subsequent acceleration of research in this field were notable shortcomings. The prejudices and challenges associated with conducting academic work in this

field had caused Byzantine history studies to lag in Türkiye for many years. The tradition of teaching Byzantine history within medieval studies continued for the first 20 years of the Republic, with independent courses being offered at İstanbul University starting in 1943. During this period, a certain tradition and expertise in Byzantine history had been established at the institution and has since been carried on by subsequent generations. Until the 1990s, these studies were primarily conducted at İstanbul and Ankara Universities in Türkiye. While Byzantine history studies were mainly pursued within the Department of Medieval History, the study of Byzantine art history became institutionalized and established as a separate department at İstanbul University. This article focuses on the role and importance of İstanbul University in the development of Byzantine history studies in Türkiye from 1923 to 2023.

Keywords: İstanbul University, Byzantine, Republic, İstanbul

Extended Abstract

The empire commonly referred to as the Byzantine these days existed between 330-1453 CE in the regions of the Balkans, Anatolia, Syria, Palestine, and Egypt following the administrative division of the Roman Empire in 395. The Byzantines did not use this term for themselves during the entire existence of the empire. They referred to themselves as Romans (*Romaioi*) and to their state as the Roman Empire (*Imperium Romanorum*). The term Byzantine was first used in the 16th century to describe this state, and this term became more popular after the 19th century.

Although the empire had been divided into Eastern and Western parts after the death of Emperor Theodosius I in 395 CE, the idea of unifying the empire was not abandoned, and this division was considered a quasi-partition. After the Germanic tribes sacked the Western half in 476 CE, all power became concentrated in the hands of the Eastern Roman Emperor. However, the legal situation changed when Charlemagne, the King of the Franks, was crowned as the Holy Roman Emperor by the Pope in Rome in 800 CE. Byzantine emperors continued to claim the title of the universal empire and the sole heir of Rome until the fall of the empire. While the term Greek was used politically after 800 CE, the Byzantine rulers always felt uncomfortable being referred to in this way and never gave up their claim that the title of Holy Roman Emperor belonged exclusively to them.

Byzantium was portrayed by the Western world during the Age of Enlightenment as Eastern, scheming, and oppressive; however, certain political powers in subsequent centuries began to present themselves as the rightful heirs of Byzantium's legacy to legitimize their policies. Therefore, Byzantine history was generally associated with Greek or Russian history, especially in the early years of the Republic of Türkiye. Until the 1980s, the history of the Byzantine Empire was taught under the name of the Medieval Greek Empire. In reality, Byzantium had created its own identity and civilization during this long period. With its

capital in Istanbul, its official religion being Orthodox Christianity, and its language shifting from Latin to Greek starting in the 7th century, this civilization continued the tradition of the Roman state while also interacting with the local cultures in the regions it ruled in the East. Furthermore, addressing the political and cultural presence of the Eastern Roman (i.e., Byzantine Empire) becomes inevitable when addressing the history of the Middle Ages in Europe and the Middle East. Therefore, Byzantine history also holds a significant place in Turkish and Islamic history. Throughout the Middle Ages, Byzantium was in constant contact with the Turks regarding political, military, cultural, and commercial aspects, and Turks were a recurring theme in Byzantine sources. Byzantium struggled with Turks for centuries, and they also played an important role in the ethnic mosaic of the empire. The Byzantine Empire forms one of the important components of the cultural heritage of modern Türkiye. The delay in starting research in this field in Türkiye, as well as the lack of progress in this area for many years, marks a significant deficiency when considering the importance the inherited Byzantine heritage has for the Republic of Türkiye. Both the prejudices and the difficulties of conducting academic work in this field caused Byzantine history studies to remain in the background in Türkiye for many years.

The Byzantine studies Ottoman intellectuals had initiated in the second half of the 19th century were limited in number and lacked a specific discipline. When arriving at the One-Party period, although no separate courses were found on Byzantine history in the curriculum of the Istanbul Darülfünun Faculty of Literature before 1933, courses on Byzantine history had been included in Medieval history courses. The first scientific study in Türkiye based on modern scientific methods in the field of Byzantine studies was conducted by M. Fuad Köprülü, a professor at Darülfünun and a statesman. The tradition of addressing the Byzantine Empire within the framework of Medieval history courses continued for the first 20 years of the Republic. Istanbul University's Department of History began offering courses on Byzantine history independently in 1943. During World War II, British Byzantinist Steven Runciman came to Türkiye and taught courses on Byzantine history and art at Istanbul University Faculty of Literature from 1943 to 1945. Afterward, the German-born Prof. Philippe Schweinfurth, who'd taken refuge in Switzerland from Berlin during World War II, joined the faculty as a Professor of Byzantine Art History at the invitation of Istanbul University. After Schweinfurth, his assistant Semavi Eyice took over, and courses on Byzantine history at the Department of History were eventually transferred to Fikret İşıltan, a student of Mükrimin Halil Yinanç. In the mid-20th century, significant developments occurred in Byzantine history research in Türkiye, and the first international conference on this topic was held there under the auspices of Istanbul University between September 15-21, 1955. While Byzantine history studies continued mainly in the Department of Medieval History, various other departments at Istanbul University also contributed to Byzantine history studies based on various perspectives. Many years had to pass for the

Byzantine history studies that had started in Türkiye in the late 19th century to become systematic, and Istanbul University played a pioneering role in this field. Until the 1990s, these studies in Türkiye were conducted only at Istanbul and Ankara Universities. While Byzantine history research predominantly continued in the Department of Medieval History, Byzantine art history studies had been institutionalized at Istanbul University and became a separate department. Nevertheless, research on Byzantine history and culture in Türkiye has recently gained momentum, especially over the last 20-30 years. This article focuses on the role and importance Istanbul University has had in the development of Byzantine history studies in Türkiye from 1923 to 2023.

Giriş: Bizans Devleti ve Uygarlığına Dair

Günümüzde yaygın olarak *Bizans* ismiyle anılan devlet, 395 yılında idarî açıdan ikiye ayrılan Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak 330-1453 seneleri arasında Balkanlar, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır'da hüküm sürmüş bir imparatorluktur. Esasında Bizanslılar, imparatorluğun varlığı devam ettiği süre boyunca kendileri için bu tabiri kullanmamışlardır. Kendilerini *Romalılar* (*Romaioi*), devletlerini de *Roma İmparatorluğu* (*Imperium Romanorum*) olarak tanımlamışlardır. İmparator Büyük Konstantinos (306-337), tahta çıktıktan sonra daha güvenli bir merkez arayışına girmiş ve neticede *Byzantium* olarak anılan yerde yeni başkentini kurulmasına karar vermişti. Böylece 324 yılında başlayan ve Roma şehri örnek alınarak gerçekleştirilen büyük bir imar faaliyetinin ardından 11 Mayıs 330 tarihinde resmî açılışı yapılan şehir, bunu takiben *Yeni Roma*, *İkinci Roma* ya da kurucusuna izafeten *Konstantinopolis* adıyla anılmıştır. 395 yılında I. Theodosios'un ölümünün ardından imparatorluk iki oğlu arasında Doğu ve Batı diye ikiye ayrılmış olsa da devletin bütünlüğü düşüncesinden vazgeçilmemiş, bu ayrılık yönetimi kolaylaştırmak için yapılan sözde bir bölünme (*quasi partitio*) olmuştur. İmparatorluğun Batı kısmının 476'da Cermenler tarafından yıkılmasından sonra Doğu Roma imparatorunun şahsında bütün yetkiler tek elde toplanmıştır. Ancak 800 yılında Frank Kralı Şarلمان'ın (Charlemagne, 768-814) papa tarafından Roma'da taçlandırılarak Batı Roma İmparatoru ilan edilmesi üzerine hukukî açıdan durum yine değişmiştir. Böylece Doğu Roma ve Batı Roma şeklinde iki ayrı devlet teşekkül etmiş ve bu iki devlet arasındaki rekabet Ortaçağ boyunca sürüp gitmiştir. Bizans imparatorları Roma'nın halefi ve tek vârisi olan evrensel imparatorluk iddialarını devletin yıkılışına kadar devam ettirmişlerdir.

Devletin yeni başkentinin inşa edildiği günümüzdeki Sarayburnu civarında milattan önceki dönemlerde *Byzantion* adını taşıyan bir Antik Yunan kolonisi kurulmuştu. Bu sebeple nadiren de olsa İstanbul için *Byzantion*, halkı içinde *Byzantios* (İstanbullu) ifadeleri kullanılmıştı. Fakat Doğu Roma İmparatorluğu'nun tarihçiler tarafından Bizans olarak anılması, XIX. yüzyıldan itibaren benimsenmiştir. Bizans tabiri ilk kez XVI. yüzyılda Alman tarihçi Hieronymus Wolf (ö. 1580) tarafından kullanılmış olsa da onun *Corpus Historiae Byzantine* adlı eserini yayımlamasından (1557) çok uzun süre sonra akademik anlamda Bizans tabiri yaygınlaşmıştır. Türkler ve Araplar ise *Romalı* anlamında *Rum* kelimesini kullanmışlardır. Selçuklular, Anadolu'yu *Dişâr-ı Rum* olarak tanımlarken, Osmanlılar da Balkanları *Rumeli* olarak adlandırmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu kendi tebaası olan Bizanslıları yine *Romalı* anlamında *Rum* şeklinde ifade etmiş, Fatih Sultan Mehmet de fetihten sonra *Kayser-i Rûm* unvanını almıştır.

Bizans kaynakları hiçbir zaman kendilerinden Yunan diye bahsetmedikleri halde Batı dillerindeki eserlerde Bizanslılar, genelde Yunan diye zikredildiği için bu eserlerin Türkçe

çevirileri veya yapılan alıntılarda bu ifade aynen tekrarlanmıştır. Halbuki M.Ö. 197 senesinde bugünkü Yunanistan topraklarının büyük bir kısmına hâkim olan Romalılar bu coğrafyada ikamet eden insanlar için *Latinlerin hizmetkârı*, *kölesi* manasında *Grek* kelimesini kullanmışlardı. Bu yüzden Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Şarlman, VII. yüzyıldan beri resmî dili Yunanca olan Bizans Devleti hükümdarının sadece “*Greklerin Kralı*” (*Rex Graecorum*) unvanını taşıyabileceğini ileri sürerken, onları küçümseyip kendisinin *meşru Roma İmparatoru* olduğunu vurgulamıştı. Böylece 800 yılından itibaren Grek tabiri siyasî anlamda kullanılırken Bizans hükümdarları kendilerinin bu şekilde adlandırılmasından daima rahatsızlık duymuş ve Roma imparatoru unvanının sadece kendilerine ait olduğu iddiasından hiç vazgeçmemiştir.

Asırlarca Avrupa ve Yakındoğu'nun en güçlü ve zengin devleti olan Bizans, Batı dünyası tarafından Aydınlanma Çağı'nda (XVII-XVIII. asırlar) *doğulu*, *entrikacı*, *baskıcı* ve *hizipçi* olarak tasvir edilmişti; ama ilerleyen yüzyıllarda bazı siyasî güçler politikalarına meşruiyet kazandırmak için kendilerini Bizans'ın yasal mirasçısı olarak göstermeye başlamışlardı. Mesela siyasî anlamda hiçbir zaman imparatorluğun bir parçası olmayan, ama kiliseleri İstanbul patriğine bağlı olan Ruslar, 1453'ten sonra Moskova Knezliği'ni *Üçüncü Roma* ilân edip kültürel yönden Bizans'ın mirasında hak iddia etmişlerdi. 1547'de çarlık tacını giyen *Korkunç* lakaplı IV. Ivan, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından resmen imparator ilân edilmişti. Diğer yandan özellikle Yunanlar XIX. asırdan itibaren *megali idea* ülküsünde bu teze önemli ölçüde yer vermiştir. Bu yüzden özellikle Cumhuriyet'in ilk senelerinde Bizans tarihi, genelde Yunan veyahut Rusya tarihiyle ilişkilendirilmiştir. 1980'lere kadar ders kitaplarında Bizans İmparatorluğu Tarihi “*Ortaçağ Yunan İmparatorluğu*” adıyla okutulmuştur. Oysa Yunanistan'ın *megali ideasına* tarihsel dayanak olarak Bizans'ı yerleştirmesi yukarıda da bahsedildiği gibi gerçekçi değildir. Esasında Bizans, söz konusu uzun zaman diliminde kendine özgü bir kimlik ve uygarlık yaratmıştır. Başkenti İstanbul, resmî dini Ortodoks Hıristiyanlık, dili VII. yüzyıldan itibaren Latince yerine Grekçe olan ve Roma devlet geleneğini devam ettiren bu uygarlık, Roma'nın antik kültürünün yanı sıra doğuda hüküm sürdüğü coğrafyadaki yerel kültürlerle de etkileşim içinde olmuştur.

Öte yandan Ortaçağ Avrupa ve Yakındoğu tarihi söz konusu olduğundan Doğu Roma / Bizans Devleti'nin siyasî ve kültürel varlığı kaçınılmaz bir şekilde ortadadır. Bu sebeple Bizans'ın tarihi Türk ve İslâm tarihi içinde de geniş bir yer tutar. Bizans'a komşu topraklarda doğan İslâm fetihleri karşısında Suriye, Filistin, Mısır ve Kuzey Afrika'yı kaybeden Bizans 1071'den sonraki dönemde de çekirdek arazisi Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethine engel olamadı. Anadolu'yu geri alma hayalinden 1176 yılına kadar hiç vazgeçmeyen imparatorluk, Haçlı Seferlerinin yarattığı fırsattan istifade edip Batı Anadolu'da kısmen genişleme imkânı buldu. Fakat ilk sefer sırasında Doğu'da kurulan Latin devletleri Bizans'ın doğu politikasında çok uzun yıllar boyunca yeni sorunlara yol açtı. Daha da kötüsü, XIII.

yüzyılın başında en büyük darbeyi Haçlılardan yiyerek parçalanan ve 1261’de tekrar İstanbul’a yerleşen Bizans, son döneminde zayıf bir devlet olarak varlığını sürdürdü. Nihayet Osmanlı ilerleyişi karşısında XV. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu ve Balkanların tamamını kaybettikten sonra 1453 senesine kadar küçük bir şehir devleti olarak hüküm sürdü¹.

Ortaçağ’ın bu büyük gücü kuruluşundan yıkılışına kadar 11 asır boyunca siyasî, askerî, kültürel, ticarî anlamda Türklerle sürekli temas hâlinde olmuştur. Bu yüzden, Bizans’ın tarihi aynı zamanda Türk tarihinin de bir parçasıdır. Bu sebeple hemen her Bizans kaynağında Türk ulusları hakkında bir bahis bulunmaktadır. Bu kaynaklar Hunlar, Sabirler, Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler, Oğuzlar (Uzlar), Kumanlar, Selçuklular, Osmanlılar hakkında kıymetli bilgiler ihtiva eder. Çünkü Bizans’ın asırlar boyunca mücadele hâlinde olduğu Türkler, aynı zamanda imparatorluğun etnik mozaigi içinde önemli yer tutuyordu. XI. yüzyıl ortalarında Türkler Anadolu’ya yerleşmeye başlayınca, iki taraf aynı zamanda sınır komşusu oldu ve bu yüzyılın ikinci yarısında imparatorluk içindeki Türklerin sayısı belirgin şekilde arttı. Gönüllü olarak gelenlerin yanı sıra savaşlarda esir alınan Türkler de askerî hizmette kullanılmak üzere imparatorluğun bünyesine dâhil ediliyorlardı. Bunlar arasında çocuk yaşta esir düşüp Bizans sarayında terbiye edilen, daha sonra sarayda ve devlet idaresinde yüksek mevkilere ulaşanlar da bulunmaktaydı. Mesela XII. yüzyılda Tatikios ve Aksukhos gibi sadakatine güvenilen Türk asıllı kumandanlar, imparatorların en yakın adamları olmuşlardı². İki taraf arasında Türklerin Anadolu’ya gelişinden itibaren 400 sene boyunca ekonomik ve kültürel ilişkiler de söz konusu oldu. Yerli halk Türklerle iş birliği yaparken iki toplum birbirinin yaşam tarzını, giyim kuşamını, sanatını, dilini etkiledi. Daha XII. asırda Bizans sarayında Selçuklu kültür ve sanatının izleri kendini gösteriyordu³.

Bizans İmparatorluğu, modern Türkiye’nin de kültürel mirasının önemli parçalarından birisidir. Devraldığımız Bizans mirasının Türkiye Cumhuriyeti için taşıdığı önem ve bu devletin tarihinin Türk tarihiyle alakası göz önüne alındığında ülkemizde bu alandaki araştırmaların geç başlaması ve uzun yıllar sonra ivme kazanması önemli bir eksiklikler. Gerek ön yargılar gerekse bu alanda akademik çalışma yapmanın arz ettiği zorluklar Türkiye’de uzun yıllar Bizans tarihi alanındaki tetkiklerin geri planda kalmasına sebep olmuştur.

- 1 Bizans Devleti ve uygarlığı hakkında geniş bilgi için bkz. Cyril Mango, *Byzantium, The Empire of New Rome*, New York 1980; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, trc. Fikret Işıltan, Ankara 1981; Robert Browning, *The Byzantine Empire*, Washington D.C. 1992; Fikret Işıltan, “Bizans Tarihini Nasıl Algılamalıyız?”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 277-284; Işın Demirkent, “Bizans”, *DİA*, VI, 230-244.
- 2 Işın Demirkent, “Komnenos Hanedanı’nın Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı İoannes Aksukhos”, *Belleten*, LX/227 (1996), s. 59-72; ayn.mlf., “Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)”, *Belleten*, LXVII/248 (2003), s. 93-110.
- 3 Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri Döneminde Yakınoğu Kültürünün Batı’ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, *Prof. Dr. Coşkun Alptekin’e Armağan*, sayı 12 (2002), s. 209-218.

1923-1955 Döneminde İstanbul Üniversitesi'nde Bizans Tarihi Çalışmaları

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı aydınları tarafından başlatılan Bizans araştırmaları sınırlı sayıda olup muayyen bir disiplinden yoksundu. İlk çalışmalar daha ziyade Batılı tarihçilerin eserlerinin Türkçeye tercümesi şeklinde kendini gösterdiği için tek taraflı bir bakış açısı ihtiva ediyordu. Bu bakımdan özellikle Bizans ile Türk ve İslâm dünyası arasındaki ilişkilerin seyrini ortaya koymak açısından kifayetsizdi. Cumhuriyet dönemine geldiğimizde 1933 yılından önceki adıyla İstanbul Dârülfünun Edebiyat Fakültesi müfredatında, Bizans tarihi üzerine dersler müstakil olmasa da Ortaçağ tarihi içinde yer bulmuştu. Nitekim Ali Reşat ve Yusuf Behçet tarafından verilen derslerde Bizans tarihi Türk ve İslâm tarihi ekseninde ele alınmıştır⁴. Yine bu zaman zarfında Dârülfünun müderrisi ve müverrih Ahmed Refik (Altınay, 1880-1937), İslâm, Bizans ve Osmanlı uygarlıkları arasında bir bağ olduğunu vurgulayıp Osmanlı kimliğinin bir parçası olarak gördüğü Bizans mirasına sahip çıkılmasını gerektiğini savunmuştu⁵.

Türkiye'de Bizans alanında modern bilimsel metotlara dayalı ilk bilimsel çalışma yazar, siyaset ve devlet adamı Prof. Dr. M. Fuad Köprülü (1890-1966)⁶ tarafından gerçekleştirilmiştir. 1924'te Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'nde dekanlığa atanan merhum Köprülü, 1933 reformundan sonra ordinaryüs unvanını da alarak uzun yıllar İstanbul Üniversitesi'nde ders vermeye devam ederken, Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde de Orta Zaman Türk Tarihi derslerini üstlendi. 1935 yılında Atatürk'ün isteğiyle siyasete girmesini takiben 1941 yılına kadar üniversite hocalığı ve milletvekilliği görevini birlikte yürüttü. Tarihi meselelerin bilimsel yöntemlerle analizi hususunda Türkiye'de öncü oldu. 1931'de kurucusu olduğu *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*'nda yayınlanan "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri Hakkında Bazı Mülahazalar" adlı makalesi Türkiye'de Bizans tarihi araştırmaları için önemli ve çığır açan bir adım olarak Türk tarihçiliğinin Bizans'a bakış

4 Dârülfünun Edebiyat Fakültesi, 1900 yılında eğitim öğretime başlamış, II. Meşrutiyet, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde önemli değişimler geçirdikten sonra kurumsal yapısını tamamlamış bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi*, I-IV, İstanbul 2009-2010.

5 Türkiye'de eski tarihçiliğin son, modern tarihçiliğin ilk temsilcisi kabul edilen Ahmet Refik'in konuya dair iki ünlü eseri: *Bizans İmparatorçeleri* (1915) ve *Bizans Karşısında Türkler* (İstanbul 1927, Osmanlı Türkçesi), yay. haz. Fahameddin Başar, İstanbul 2005. Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bkz. İbrahim Caner Türk, "Osmanlı Son Dönem Tarihçi-Eğitimcisi Ahmed Refik (Altınay) ve Tarih Eğitimi", *History Studies*, sayı 3 (2011), s. 351-362; Abdülkadir Özcan, "Ahmet Refik Altınay", *DİA*, II, 120-121.

6 Hayatı ve eserleri hakkında bkz. Fahameddin Başar, "Hocalarımız: Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü", *İstanbul Üniversitesi Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı 7 (2011), s. 84-93; Ömer Faruk Aktün, "Mehmed Fuad Köprülü", *DİA*, XXVIII, 471-486.

açısını etkiledi⁷. Bununla beraber, erken Cumhuriyet döneminde Fuad Köprülü gibi Mükrimin Halil Yinanç, İbrahim Kafesoğlu (Ankara’da Akdes Nimet Kurat, Şerif Baştav) gibi alana yön veren kıymetli Ortaçağ tarihçileri Bizans tarihini üniversitelerde bağımsız bir dal olarak geliştirme çabası içinde bulunmadılar ve konuyu genelde Ortaçağ Tarihi içinde ele aldılar.

Bizans İmparatorluğu’nu Ortaçağ tarihi dersleri içinde ele alma geleneği Cumhuriyetin ilk 20 yılında da devam etmiştir. Türkiye’de bu konuda öncülük eden İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde Bizans tarihi konusundaki dersler 1943’ten itibaren müstakil olarak günümüze kadar sürdürülmüştür. II. Dünya Savaşı yıllarında, biraz da Alman nüfuzunu kırmak niyetinde olan İngiliz Kültür Heyeti’nin (*British Council*) tavsiyesiyle Türkiye’ye gelen İngiliz Bizantolog Sir Steven Runciman (ö. 2000), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde 1943-1945 yıllarında Bizans tarihi ve sanatı üzerine dersler vermiştir⁸. Runciman Türkçe konuşmakla birlikte derslerini İngilizce olarak vermiş, Arkeoloji Enstitüsü’nde asistan (1941’den 1948’e kadar) olan Münire Karacalarlı isimli çevirmen kendisine tercümanlık yapmıştır. Bu sırada İstanbul Üniversitesi’nde Türkiye için akademik anlamda bir ilk daha gerçekleşmişti. Fakülte bünyesinde Bizans sanatı dersleri o zamanlar Arif Müfit Mansel⁹ başkanlığındaki Arkeoloji Kürsüsü tarafından veriliyordu. Mart 1942’de ise Prof. Dr. Ernst Diez başkanlığında Edebiyat Fakültesi’nde Bizans Sanatı Sertifika Programı açıldı ve Runciman bu programı yürütmekle görevlendirildi. Ancak Runciman’ın kısa süre sonra (1945) rahatsızlığı sebebiyle Türkiye’den ayrılması üzerine Türk ve İslâm sanatları Profesörü Ernst Diez, Bizans Sanatı Tarihi dersinin devamını sağladı. Tarih Bölümü öğretim üyesi Oktay Kazanlı da 1945-1946 yıllarında Tarih Bölümü’ndeki Bizans tarihi derslerini yürüttü. Müteakiben 1946 Üniversiteler Kanunu’yla birlikte kürsü sistemine geçilmesi üzerine Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü’nün ilk başkanı olan ve 1957’de ordinaryüs pâyesini alan Prof. Mükrimin Halil Yinanç (ö. 1961)¹⁰ sonra da Prof. Zeki Velidi Togan (ö. 1970) sayesinde Bizans’la ilgili dersler devam ettirildi¹¹.

7 Bu çalışmada Osmanlı müesseselerinin Bizans müesseselerinin bir taklidi olmadığını kendi gelenekleri içinde geliştiğini ispatlamaya çalışan Köprülü, Türklerin göçebe bir kavim olarak Osmanlı gibi bir imparatorluğu kuramayacağını, Osmanlı Devleti’nin Bizans’ın mirası olan kurum ve kültür üzerine inşa edildiğini savunan oryantalistlere itiraz etmiştir. 1934’te Osmanlı Devleti’nin kuruluşu meselesine dair Sorbonne Üniversitesi’nde verdiği üç konferansın metinleri de 1935’te *Les Origines de l’Empire Ottoman* (1935) adıyla yayımlanmıştır.

8 Runciman’ın İstanbul Üniversitesi’ndeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Verda Bingöl-Zeynep Kuban, “Sir Steven Runciman at Istanbul University: How British Wartime Politics Led to the Establishment of the Byzantine Art History Chair”, *İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı*, sayı 31 (2022), s. 109-128.

9 Türk arkeolojisinin öncülerinden Arif Müfid Mansel, 1935 yılında Eskiçağ Tarihi Kürsüsü’nde ders vermeye başlamış, 1946’da Profesör olarak Arkeoloji Müzesi’ndeki görevinden ayrılıp İstanbul Üniversitesi’nde Klasik Arkeoloji Bölümü’nü kurmuş, 1954-1956 senelerinde Edebiyat Fakültesi Dekanı olarak görev yapmış, A. A. Vasiliev’in 2 ciltlik *Bizans İmparatorluğu Tarihi* adlı eserinin birinci cildini de Türkçeye çevirmiştir (1943).

10 Fahameddin Başar, “Mükrimin Halil Yinanç”, *DİA*, XLIII, 550.

11 Semavi Eyice, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Türkiye’de Bizans Sanatı Araştırmaları ve İstanbul Üniversitesi’nde Bizans Sanatı*, İstanbul 1973, s. 408 vd. İstanbul Üniversitesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı tarihçesi için bkz. Fahameddin Başar, “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Tarihçesi”, *Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri Bildiriler*, İstanbul 2004, s. 253-284.

Müteakiben II. Dünya Savaşı sırasında Berlin'den İsviçre'ye iltica eden Alman asıllı Prof. Philippe Schweinfurth (1887-1954), İstanbul Üniversitesi'nin daveti üzerine Türkiye'ye gelip Bizans Sanatı Tarihi Profesörü olarak fakülte kadrosuna dâhil oldu. 28 Kasım 1950 tarihinde açılış dersini veren Alman profesör, 1951 yılında Edebiyat Fakültesi Tarih ve Sanat Tarihi bölümlerinde Bizans'a dair dersler vermeye başladı. 26 Haziran 1954 tarihinde kalp krizi sebebiyle vefatına kadar buradaki vazifesine devam eden Schweinfurth, bu süreçte *Belleten ve Tarih Dergisi*'nde Bizans ikona ve mozaikleri üzerine çeşitli makaleler yayımladı. 1953 yılında İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlanırken o sırada görevli olduğu Edebiyat Fakültesi'nde düzenlenen seminerde Bizans'ın 1453'teki durumu hakkında Almanca bir konferans verdi (2 Haziran)¹². O zaman Semavi Eyice tarafından Türkçeye çevrilmiş olan mezkûr konuşma yıllar sonra yayımlandı. Schweinfurth'un ardından, asistanı Semavi Eyice, bu kürsüdeki dersleri devraldı. Tarih Bölümü'nde ise Bizans tarihine dair dersler Mükrimin Halil Yinanç tarafından bir süre sonra talebesi (o zamanlar Doç. Dr.) Fikret Işıltan'a devredildi¹³.

Bu arada XX. yüzyılın ortalarında Türkiye'de Bizans tarihi araştırmaları adına önemli bir gelişme yaşandı. Nitekim 15-21 Eylül 1955 tarihlerinde ülkemizde bu konuda düzenlenen ilk uluslararası toplantı İstanbul Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. Dünyada bu alandaki en önemli bilimsel etkinlik olup 1924'ten beri beş yılda bir düzenlenen *Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi*'nin onuncusu olan bu programın hazırlık çalışmaları Prof. Dr. Arif Müfid Mansel başkanlığındaki komite tarafından titizlikle yürütüldü. Kongreye resmî olarak 21 ülkeden yaklaşık 220 delege katılması bekleniyordu. Fakat 50 kişilik Yunan delegasyonu Kıbrıs meselesi yüzünden 6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da cereyan eden istenmeyen hadiseler sebebiyle kongreden çekildi. Her şeye rağmen Rus delegasyonunun da ilk kez yer aldığı çok sayıda bilim insanının katılımıyla Fen Fakültesi Konferans Salonu'nda açılış töreni gerçekleştirildi. Toplam 115 bildirin sunulduğu kongrede, Feridun Dirimtekin, Zeki Velidi Togan, Halil İnalçık, Şerif Başstav ve Semavi Eyice'nin de aralarında olduğu Türk delegasyonu 15 bildiri sundu. Kongre kapsamında birçok gezi ve sergi düzenlendi. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın himayesinde gerçekleştirilen kongrenin açılış resepsiyonu Başbakan Yardımcısı Prof. Dr. M. Fuad Köprülü tarafından Taksim Belediye Salonu'nda verilirken, kapanış resepsiyonu da İstanbul Üniversitesi'nde Prof. Dr. Fehim Fırat ve Prof. Dr. Arif Müfid Mansel tarafından düzenlendi. Söz konusu kongre sağladığı prestijini yanı

12 Konferans metni için bkz. Semavi Eyice, "Philipp Schweinfurth ve Fethin 500. Yılı Nedeniyle İstanbul Üniversitesi'nde Verdiği Konferans", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sayı 14 (2003), s. 185-193.

13 Semavi Eyice, "Prof. Dr. Philipp Schweinfurth (1887-1954)", *Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 231-252; Işın Demirkent, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Bizans Devleti Tarihi Dersleri", *Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri (16-17 Aralık 2003)*, *Bildiriler*, İstanbul 2004, s. 48 vd.

sıra İstanbul'daki Bizans yapılarının restorasyonunun başlamasına da vesile oldu¹⁴. İstanbul Üniversitesi'nde Bizans konusunda düzenlenecek olan uluslararası başka bir toplantı bu tarihten uzun yıllar sonra üniversitenin 550. yıl etkinlikleri kapsamında gerçekleştirildi¹⁵.

1955'ten 2023'e Geleneğin Devamı

Bu dönemde İstanbul Üniversitesi geleneğinin sembol isimlerinden olan Fikret Işıltan ile öğrencisi Işın Demirkent, sanat tarihi alanında da Semavi Eyice yeni bir dönemin temsilcileri oldular. Fikret Işıltan (1915-1997), 1933 yılında Kabataş Lisesi'nden mezun olduktan sonra açılan sınavı kazanarak aynı yılın sonunda yükseköğrenim için devlet tarafından Almanya'ya gönderildi. Berlin ve Leipzig üniversitelerinde Ortaçağ tarihi, Arapça, Farsça ve Türkoloji dersleri aldı; Haziran 1940'da doktorasını¹⁶ tamamladıktan sonra geri döndü. Temmuz 1944'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde asistan olarak göreve başladı ve hocası Mükrimin Halil Yinanç'ın isteği doğrultusunda İslâm tarihi üzerine çalışmalarını sürdürdü. 1953'te *Urfa Bölgesi Tarihi* başlıklı teziyle doçent unvanı alıp 1962'de profesörlüğe yükseldi.

Yurt dışında yüksek öğrenim gördüğü yıllarda modern tarih anlayışıyla tanışma imkânı bulan Fikret Işıltan, Türkiye'ye döndükten sonra bu yeni tarih anlayışını ve metodlarını öğrencilerine aktarmak için büyük çaba sarf etti. Yukarıda bahsedildiği gibi, 1951-1954 yıllarında aynı kürsüde Bizans tarihi dersleri Philippe Schweinfurth tarafından veriliyordu; Işıltan onun derslerini ve yazdığı birçok makaleyi¹⁷ Türkçeye çevirdi. 1958 yılından itibaren “İslâm-Bizans Münasebetleri” adıyla bir ders vermeye başladı. “*Antik kültürün Ortaçağ içinde süregelen yegane temsilcisi*” Bizans Devleti tarihinin öğrenilmesi gereğine vurgu yaparak 1960 yılından itibaren Ortaçağ Tarihi Sertifikasına haiz olmak isteyen öğrencilerin 2., 3. ve 4. sınıf ders programında üç yıl boyunca zorunlu statüde bu dersi almalarını sağladı. 1967'den itibaren de talebesi Işın Demirkent'i Bizans tarihi derslerini vermeye yönlendirdi¹⁸. Bu arada Haçlı Seferleri ve Avrupa Ortaçağ tarihi derslerini de yürüten Işıltan her biri kendi

14 Eyice, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, s. 412. Kongrede sunulan bildirimler: *X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri İstanbul 15-21 Eylül 1955*, İstanbul 1957. Geniş bilgi için bkz. Buket Kitapoğlu Bayrı, “The 10th International Congress of Byzantine Studies, İstanbul, September 15–21, 1955”, *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 1 (2019), s. 123-144. Bundan 66 yıl sonra 2021 yılında İstanbul bir kez daha bu kongreye ev sahipliği yapacaktı. Merhume Prof. Dr. Melek Delilbaşı'nın başkanlığındaki Milli Komite'nin hazırlık çalışmaları epey ilerlemişken beklenmeyen gelişmeler oldu. 24. *Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi*, 2020'de Covid-19 pandemisi nedeniyle önce 2022 yılına ertelendi; sonra da çeşitli sebeplerle Venedik/Padova'da yapıldı.

15 *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl)*, 30-31 Mayıs 2003, ed. Sümer Atasoy, İstanbul 2004.

16 H. Wilhelm Duda'nın kontrolünde, Kerimüddin Aksarâyî'nin Anadolu Selçukluları tarihinin en önemli kaynaklarından olan *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr (Tezkire-i Aksarâyî)* adlı eserine dair hazırladığı doktora tezi: *Die Seltshuken Geschichte des Aşserâyî*, Leipzig 1943.

17 Mesela “İstanbul Suru ve Yıldızlı Kapı”, *Belleten*, XVI/62 (1952), s. 261-267.

18 Demirkent, “Tarih Bölümü'nde Bizans Devleti Tarihi Dersleri”, s. 49 vd.

alanında birer otorite olacak birçok akademisyen yetiştirdi. Daha sonra aynı kürsüde görev yapacak olan sırasıyla Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, Işın Demirkent ve Abdülkerim Özaydın’ın doktora tezlerini yönetti. Hocası Mükrimin Halil Yinanç’ın vefatının ardından Ortaçağ Tarihi Kürsüsü Başkanlığı görevini üstlenen Prof. Dr. Fikret Işıltan, 1970’te Türk Tarih Kurumu aslî üyesi, 1976’da İstanbul Üniversitesi senato üyesi, 1982’de ise Tarih Bölümü Başkanı olarak görev yapmaya başladı. 1983 senesinin sonunda emekliye ayrılan Işıltan, 24 Eylül 1997 tarihinde İstanbul’da vefat etti.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde 40 yıla yakın görev yapan merhum Prof. Dr. Fikret Işıltan Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça ve Latince biliyordu; telif çalışmalarının yanı sıra üslup ve ifade bakımından övgüyle anılan birçok çeviri yaparak söz konusu alandaki çalışmalara önemli katkılar sağladı. Özellikle Almancadan yaptığı çevirilerle Alman meslektaşlarının tarih anlayışı ve metotlarını Türk bilim dünyasına aktarma amacına hizmet ettiği gibi yeni bir sentez oluşturma gayreti içinde bulundu. Çalışmaları ağırlıklı olarak İslâm tarihi üzerine olmakla beraber o yıllarda literatürümüzde eksikliği ziyadesiyle hissedilen Bizans ve Haçlı Seferleri tarihine özel bir önem atfederek hem verdiği dersler hem de yaptığı çevirilerle yol gösterici olmuş ve bu konulara ilginin atmasını sağlamıştır. Nitekim kendisi tarafından titiz çalışmalar neticesinde dilimize kazandırılan E. Honigmann, *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı* (İstanbul 1970); Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (Ankara 1981); Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* (I-III, Ankara 1986-1987) ve XII-XIII. yüzyıl Türk-Bizans ilişkileri açısından çok kıymetli bilgiler ihtiva eden *Niketas Khoniates’in Historia’sı, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri* (Ankara 1995) ülkemiz adına son derece önemli kazanımlar olup bu alandaki birçok araştırmaya zemin hazırlamıştır¹⁹. Ayrıca “Bizans Tarihini Nasıl Algılamalıyız?” (*Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 277-284) adını taşıyan makalesi devletin etnik kimliğine dair bazı iddialara cevap niteliğindedir.

Prof. Dr. Fikret Işıltan’ın ardından öğrencisi Prof. Dr. Işın Demirkent (1938-2006), İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde Bizans tarihi çalışmaları hususunda oluşan geleneği devam ettirdi. 18 Ocak 1938 tarihinde İzmir’de doğan Demirkent, Kandilli Kız Lisesi’nden mezun olduktan sonra 1961 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde yüksek öğrenime başladı. Talebeliği esnasında hocası Fikret Işıltan’ın yönlendirmesi üzerine Arapça öğrenmek için Yardımcı Sertifika derslerini fakültemizin Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden aldı²⁰. 1965 senesinde Ortaçağ Tarihi Kürsüsü’nden mezun olduktan sonra 1967 yılında asistanlık kadrosuna atandı. Bu dönemde hocasıyla birlikte bütün derslere giren Demirkent, o yıllarda Sanat Tarihi Bölümü’nde Bizans Sanatı dersi vermekte olan Semavi Eyice’nin derslerini de hiç kaçırmadan takip eder muntazam notlar alırdı.

19 Bkz. Işın Demirkent, “Prof. Dr. Fikret Işıltan’ın Hayatı ve Eserleri”, *Prof. Dr. Fikret Işıltan’a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 11-16; Erdoğan Merçil, “Fikret Işıltan (1915-1997)”, *DİA*, Ek-1, 578-579.

20 O yıllarda geçerli olan sertifika usulüne göre öğrenci, bölümden mezun olabilmek için dört sertifika almak zorundaydı; kendi bilim dalı dışında fakülteadaki diğer bölümlerden de sertifika alma imkânı sağlanmıştı. Daha sonra bu sistem terk edilerek kredi usulüne geçilmiştir.

Işın Demirkent, Fikret Işıltan'ın danışmanlığında hazırlamış olduğu *Urfa Haçlı Kontluğu (1098-1118)* adlı tezini tamamlayarak 1972 senesinde Doktor unvanını aldı. Demirkent'in Doktora tezi, ülkemizde Haçlı Seferleri tarihi konusundaki ilk müstakil çalışma oldu. Ardından 1975-1976 öğretim yılında Almanya'ya giden Demirkent, Frankfurt Üniversitesi'nde Ortaçağ Avrupa tarihiyle ilgili ders ve seminerlere katıldı. Bu arada ikinci yabancı dil olarak Almancayı öğrendi. Bunu takip eden süreçte, *Urfa Haçlı Kontluğu (1118-1146)* adlı çalışmasıyla 1981 yılında Doçent, 1988'de ise Profesör unvanını aldı. 1994 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürüten rahmetli hocam, kürsüde Bizans Tarihi, Haçlı Seferleri Tarihi, Haçlı Devletleri Tarihi ve Ortaçağ Avrupa Tarihi konularında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler verdi, bu konularda literatürümüze çok değerli eserler kazandırırken, birçok araştırmacı da yetiştirdi. Muhtelif zamanlarda yurt içi ve yurt dışında düzenlenen bilimsel toplantılara katılarak fikirlerini bilim dünyasıyla paylaştı. Profesör unvanına sahip olduktan sonra da Latince ve Grekçe çalışmalarına devam etti.

Bu arada hemen her sene tatil dönemlerinde iki kez Almanya'ya giderek Frankfurt Üniversitesi'nde bazen de Amerika'da çalışmalarını yürüttü, ülkemizde bulunmayan eserleri satın almak veya bizzat fotokopilerini çekmek suretiyle temin etti. Bu şekilde yıllar sonra Bizans ve Haçlı Seferleri tarihinde çok zengin bir ihtisas kütüphanesine sahip oldu. Hocası Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın vasiyeti üzerine vefatından sonra kütüphanesi de kendisine teslim edildi. Böylece Prof. Dr. Işın Demirkent bilgi teknolojileri ve bilgiye ulaşımın günümüzdeki kadar kolay olmadığı yıllarda Türkiye'de, özellikle bu alanda çalışanlar için en büyük engellerden birinin aşılması hususunda akademisyen meslektaşlarına, öğrencilerine önemli ölçüde destek sağladı.

1983'te Türk Tarih Kurumu asli üyesi olan Demirkent, 2001 yılında Uluslararası Bizans Çalışmaları Cemiyeti'nin ülkesel kolu olarak Türk Tarih Kurumu'nun bünyesinde kurulmuş olan Bizans/Doğu Roma İncelemeleri Türkiye Milli Komitesi'nin Başkanlığına seçildi²¹. Ayrıca, Haçlı Seferleri ve Latin Doğu Çalışmaları Cemiyeti (*Society for the Study of the Crusades and the Latin East*) adlı uluslararası kuruluşun da üyesi olarak görev yaptı. 1994 senesinden itibaren Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürüttükten sonra 18 Ocak 2005'te emekliye ayrıldı. Bunu takiben sağlık problemlerine rağmen azimle çalışmalarını sürdüren pek kıymetli Hocam, 3 Şubat 2006 tarihinde vefat etti²².

21 Türkiye'de yapılan Bizans çalışmalarını koordine ve Uluslararası Bizans Çalışmaları Kongresi'nde Türkiye'yi temsil etmek amacıyla, Başbakanlık kararıyla oluşturulan Milli Komite'nin kurucu başkanlığına İlber Ortaylı tayin edilmiş, Semavi Eyice, Işın Demirkent, Nevra Necipoğlu, İlber Ortaylı, Yıldız Ötügen, Ebru Parman ve Melek Delilbaşı komite üyeleri; Semavi Eyice onursal başkan; Nevra Necipoğlu ise genel sekreter seçilmişti. Bizans/Doğu Roma İncelemeleri Türkiye Milli Komitesi'nin Başkanı olarak görevlendirilen Işın Demirkent'in vefatından (2006) sonra Melek Delilbaşı bu görevi yürüttü.

22 Işın Demirkent'in hayatı ve eserleri hakkında bkz. Semavi Eyice, "Vefatı Münasebetiyle Prof. Dr. Işın Demirkent", *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, sayı 20 (2006), s. 327-331; Abdülkerim Özaydın, "Hocamızın Ardından", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 1-2; Fahameddin Başar, "Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 3-24.

Prof. Dr. Işın Demirkent, Anadolu Türk tarihinin tam olarak anlaşılması için bütün Ortaçağ boyunca hüküm sürmüş olan ve 400 yıl komşuluk münasebetinde bulunduğumuz Bizans İmparatorluğu tarihinin bilinmesi gerektiğini her fırsatta vurgulayıp Haçlı Seferleri tarihine dair tetkiklerinin yanı sıra bu konuda da çeşitli yazılar kaleme aldı, çeviriler yaptı. Bir zamanlar kimileri dar görüşlü bir yaklaşımla Bizans tarihi alanındaki çalışmalarını *'Müslüman mahallesinde salyangoz satmak'* olarak değerlendirirken, kendisi ısrarla Bizans tarihinin ülkemize yabancı bir tarih olmadığını, atalarımızın asırlarca aynı coğrafyada iç içe yaşarken birbirinden etkilendiğini ve kültürel mirasını devraldığımız Bizans'ın tarihinin mutlaka öğrenilmesi gerektiğini vurguladı.

Prof. Dr. Işın Demirkent, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'*nde (DİA) yayımlanan ve içerik olarak bir ansiklopedi maddesinin sınırlarını aşan *"Bizans"* yazısında imparatorluğun tarihini etraflıca ele almıştır. Mezkûr madde dışında Demirkent'in Bizans İmparatorluğu hakkında kaleme almış olduğu yazıların bir kısmı vefatından kısa bir süre önce tek kitapta yayımlanmıştır²³. Her fırsatta Bizans tarih kaynaklarının aynı zamanda Türk ve İslâm tarihi için çok kıymetli bilgiler ihtiva ettiğinin ve Anadolu Türk tarihine Bizans kaynaklarından da bakılması gerektiğinin altını çizen hocamın en büyük arzusu Bizans kaynaklarının dilimize kazandırılması olmuştur. Bu sebeple bir yandan Haçlı Seferleri dönemiyle ilgili çalışmalarına devam ederken, diğer yandan da Bizans kaynaklarını dilimize kazandırma projesini gerçekleştirmek için büyük gayret sarf etmişti. Zira bu alanda ülkemizde yapılacak araştırmaların bir ivme kazanması için konuyla ilgili ana kaynakların dilimize kazandırılmasının gerekli olduğunu düşünüyordu. Bu amaçla, Anadolu Türk tarihi, Türk-Bizans-Haçlı ilişkileri hakkında kıymetli bilgiler veren özellikle XI-XIII. yüzyıla ait çağdaş Bizans tarihçileri Psellos²⁴, Kinnamos²⁵ ve Niketas'ın²⁶ eserlerini, tarihimiz açısından tamamlayıcı zengin notlar ekleyerek Türkçeye kazandırması ilgili literatürümüz adına çok önemli kazançlar olmuştur. Niketas'ın eserinin 1180-1195 yılları arasını kapsayan kısmını da notlandırarak lisanımıza kazandıran Demirkent, ciddi sağlık sorunlarına rağmen, ömrünün son günlerine kadar gayretle bu kitabı üzerinde çalışmıştır. Ancak bu eseri tamamlama aşamasındayken kendisi vefat etmiş, akabinde çalışması Fahameddin Başar ve Bedia Demiriş tarafından eksikleri tamamlanarak yayımlanmıştır²⁷.

23 Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, İstanbul 2005. Haçlı Seferleri tarihine dair bazı seçme yazıları da kendi arzusuna uygun şekilde vefatından sonra tarafımca hazırlanıp yayımlanmıştır: Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi. Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, ed. Ebru Altan, İstanbul 2007.

24 *Mikhaıl Psellos'un Khronographia'sı*, trc. Işın Demirkent, Ankara 1992.

25 1118-1176 yıllarını konu alan XII. yüzyıl Anadolu Türk tarihi açısından vazgeçilmez bir kaynak: *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, trc. Işın Demirkent, Ankara 2001.

26 İstanbul'un Latinler tarafından işgalinin görgü tanığı olan Niketas Khoniates'in eserinin bu süreçteki olayları ihtiva eden son kısmı, Demirkent tarafından IV. Haçlı Seferi'nin 800. yılı münasebetiyle 2004 yılında tercüme edilmişti: *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206): İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, İstanbul 2004.

27 *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1190): Komnenes Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, trc. Işın Demirkent, haz. Fahameddin Başar-Bedia Demiriş, İstanbul 2006.

Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda uzun yıllar görev yapan Fahameddin Başar ise Osmanlı-Bizans münasebetleri üzerine yoğunlaşan çalışmalarıyla bu alana katkı sağladı. 1980 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olduktan sonra aynı kürsüde Araştırma Görevlisi oldu (1981). *Osmanlı-Bizans Münasebetlerini* konu alan Doktora tezini tamamladıktan (1991) sonra kürsüde bu konuda dersler vermeye başladı. 1999'da Doçent, 2006 yılında Profesör unvanını alan Başar, Ortaçağ Türkiye tarihi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini konu alan çok sayıda çalışmaya imza atarken XIV-XV. asırdaki Osmanlı-Bizans münasebetleri ve fetih konulu araştırmalarıyla öne çıktı. Prof. Dr. Fahameddin Başar 2011'de emekliye ayrılmış olup hâlen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi ve idareci olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

İstanbul Üniversitesi'nde Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslâm tarihi ve Selçuklu tarihiyle beraber Bizans / Haçlı tarihi çalışmalarının oluşturduğu üç önemli sacayağına dayalı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Prof. Dr. Işın Demirkent'in ardından kürsüde oluşan geleneğe uygun olarak Bizans tarihi konusundaki lisans ve lisansüstü düzeydeki çeşitli dersler ve çalışmalar günümüze kadar devam ettirilmiştir. Tıpkı hocam Işın Demirkent gibi şahsımın asıl uzmanlık alanı Haçlı Seferleri tarihi olmakla beraber 2000 senesinde doktoramı tamamladıktan sonra özellikle XI-XIII. yüzyıl Türk-Bizans-Haçlı üçgeni içinde çalışmalarına devam ettim. Aynı kürsüde Selçuklu tarihi uzmanı olan Prof. Dr. Muharrem Kesik de Anadolu'da Bizans'la ilişkiler bağlamında konuyla ilgilenirken, Doç. Dr. Murat Öztürk'ün Türk ve İslâm devletlerinin Bizans ile denizlerde yaptıkları mücadeleleri ele alan çalışmaları önemlidir. Bu vesileyle Prof. Dr. Işın Demirkent'in yanı sıra anabilim dalında bugün görev yapmakta olan akademik kadronun yetişmesinde büyük emekleri olan iki kıymetli hocamız Prof. Dr. Erdoğan Merçil ile Prof. Dr. Abdülkerim Özyayın'ı da burada minnet ve şükranla anmak isterim. Bu yıllarda kaynak dillerine vakıf olmanın önemini her fırsatta vurgulayan hocalarımızın yönlendirmesiyle fakültemizdeki Doğu Dilleri ve Edebiyatı ve Klasik Filoloji bölümlerinden dersler alma fırsatı büyük bir şanstı. Türkiye'de hâlen hiçbir üniversitede Ortaçağ Latince ve Grekçesi öğreten kürsü yoktur. Bu bakımdan özellikle Prof. Dr. Bedia Demiriş'in 1990'lı yıllardan beri Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı'na sağladığı destek ve yardımların bu alandaki çalışmaların gelişimi için çok anlamlı ve kıymetli olduğunu ifade etmek gerekir.

Bilvesile ifade etmek gerekir ki ülkemizde Bizans tarihi alanında bilimsel anlamda çalışma yürütmenin önündeki en büyük engellerden biri klasik dilleri öğrenme meselesidir. Türkiye'de Klasik Filoloji'nin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışı 1933 reformunun ardından Ankara Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde ise 1933-1942 döneminde Romanoloji disiplinine bağlı olarak Grekçe ve Latince dersler verilmiş,

1940'lı yılların başlarında da Klasik Filoloji bağımsız bir kürsü hâline gelmiştir²⁸. Burada adı geçen bölüme uzun yıllar emek vermiş olan Prof. Dr. Zafer Taşlıkılıçlı²⁹, Prof. Kenan Yonarsoy, Prof. Vedat Çelgin ile Prof. Dr. Güler Çelgin'i de anmak gerekir. Günümüzde İstanbul Üniversitesi'nde Prof. Çiğdem Dürüşken'in başkanlığındaki Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı ile Eski Yunan Dili ve Edebiyatı anabilim dalları faaliyetlerine devam ederek öğrencilerimizin yetişmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Esin Ozansoy Bizans Grekçesine hâkimiyeti sayesinde fakültemiz için başka bir zenginlik kaynağı teşkil etmiş, alanla ilgili orijinal kaynaklara dayalı birçok çalışma yürütülmüştür.

Öte yandan Tarih Bölümü'nde Ortaçağ Tarihi dışında başka anabilim dalları da çeşitli açılardan Bizans tarihi çalışmalarında varlık gösterdiler. Mesela Eskiçağ Tarihi Kürsüsü'nden Afif Erzen, 1955 yılında "İstanbul Şehri'nin Kuruluşu ve İsimleri"³⁰ adlı takdim teziyle Profesör unvanını almıştır. Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda uzun yıllar görev yaptıktan sonra emekliye ayrılıp hâlen 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde dekan olarak görev yapmakta olan Prof. Dr. Feridun Emecen, İstanbul'un fethini konu alan çalışmalar bakımından en seçkin bilim insanları arasındadır³¹. Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, 1997 senesinde *Avrupa Hun İmparatorluğu* adlı teziyle doktor unvanını aldıktan sonra erken dönem Türk-Bizans ilişkileri konusunda çeşitli çalışmalara imza atmıştır. 1991'de Eskiçağ Tarihi alanında doktorasını tamamlayan ve 2017 yılından itibaren de Koç Üniversitesi bünyesinde AKMED Direktörü olarak faaliyetlerine devam eden Prof. Dr. Oğuz Tekin ise Bizans sikkesi ve ağırlıklar konusunda alana önemli katkı sağlamıştır³². Yine Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda Geç Antik Çağ dönem Bizans çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar, 1978 senesinde İstanbul Üniversitesi Klasik Diller ve Edebiyatları Bölümü'nden mezun olup Viyana Üniversitesi'nde doktorasını tamamladıktan (1989) sonra 2003 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi kadrosuna dâhil olarak Anadolu ile Balkanların tarihî coğrafyasıyla ilgili çalışmalarına burada devam etmektedir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü ise Runciman'ın ayrılışından sonra Semavi Eyice'nin (1922-2018) çabaları sayesinde müstakil bir anabilim dalı hâline gelmişti. 1945'te İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl

28 İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Filoloji'nin kuruluşu ve gelişim serüveni hakkında bkz. Bedia Demirş, "İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Filoloji", *Sosyoloji Dergisi*, sayı 19 (2009/2), s. 273-283.

29 Z. Taşlıkılıçlı, yaptığı epigrafi çalışmaları sırasında Bizans devrine ait bazı kitabeleri de yayımlamıştır: *Trakya'da Epigrafi Araştırmaları*, I-II, İstanbul 1961-1971.

30 *Bellekten*, XVIII/70 (1954), s. 131-158.

31 Feridun M. Emecen, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003; ayn.mlf., *Fetih ve Kıyamet: 1453*, İstanbul 2017.

32 Oğuz Tekin, *Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri*, İstanbul 1999.

Sanat Tarihi Bölümü'ne asistan olarak atanan Semavi Eyice, 1948 yılından itibaren hocası Prof. Diez'in danışmanlığında İstanbul'un Bizans çağına ait yapıları hakkında bir pro-seminer dersi yürüttü. Semavi Eyice 1949 senesinde Diez'in ayrılmasından sonra 1950 yılında göreve başlayan Schweinfurt'a da asistanlık yaparak onun Bizans sanatı konusunda verdiği dersleri tercüme etti. Alman âlimin vefatını takiben dersler Dr. Semavi Eyice tarafından bir süre daha konferans şeklinde yürütüldü. Eyice, askerlik görevini ifâ ettikten sonra 1956'da Bizans Sanatı Sertifikası'nın idaresini üzerine aldı. 1950 öncesinde temelleri atılan Bizans sanatı eğitimi Schweinfurt'un üniversitede göreve başlamasıyla kurumsallaşmış ve nihayet 1964 yılında müstakil bir Bizans Sanatı Kürsüsü kurularak idaresi Semavi Eyice'ye teslim edilmiştir. 1955 yılında Doçent, 1964'te ise Profesör unvanlarını alan ülkemizdeki ilk Bizantolog, kendi deyimıyla “*ilk diplomalı Bizans Sanatı Tarihçisi*” olarak bu alandaki en yetkin kişi olmuş ve bir *İstanbul aşığı* olarak anılmıştır. Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra II. Dünya Savaşı yıllarında Viyana ve Berlin'de Bizans tarihi okuyan Eyice, Türkiye'de Bizans sanatının tanınması ve bunun Osmanlı sanatıyla karşılaştırılması yolunda büyük çaba sarf ederek Bizans İstanbul'u ve semt monografileriyle ilgili çok sayıda çalışmaya imza atmak suretiyle alana yön vermiştir. Öyle ki 1963-1990 yılları arasında Türkiye'de üretilmiş olan Bizans çalışmalarının yüzde dokuzu Eyice tarafından yayımlanmıştır³³. Eyice, 1971-1973 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi'nde de Bizans sanatı dersleri vermiş, onun yetiştirdiği öğrenciler sayesinde bu dersler İstanbul dışında da kalıcı hâle gelmiştir. 1982'de Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölüm Başkanı olarak 1990'da emekliye ayrıldıktan sonra yaklaşık 30.000 kitaptan oluşan kitaplığını Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'ne bağışlayan Eyice 2018 yılında vefat etti³⁴.

Semavi Eyice'nin ardından Bizans Sanatı Anabilim Dalı'nda dersler öğrencisi M. İhsan Tunay (emekli olduğu 1999 yılına kadar), ardından da Engin Akyürek tarafından yürütüldü. 1995 yılında *Kariye Parekklesionu* üzerine doktorasını İstanbul Üniversitesi'nde tamamlayan Prof. Dr. Engin Akyürek, 1998-2014 yıllarında bu kurumda öğretim üyesi olarak görev yaptıktan sonra akademik hayatına Koç Üniversitesi'nde devam etmiş olup hâlen GABAM direktörüdür. İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi Bölümü Bizans Sanatı Anabilim Dalı günümüzde Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın'ın başkanlığında faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir. 1986 yılında Roma 'La Sapienza' Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi Bizans Sanatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Bizans Sanatı Anabilim Dalında göreve başlayan Yalçın, 2000 yılında *Bizans Büyük Saray Yapıları ve Kurumları* başlıklı teziyle Doktor unvanını aldı. Ayasofya konusundaki çalışmalarının yanı sıra Beykoz / Yoros Kalesi kazılarında başkanlık yapmış,

33 *Türkiye'de Bizans Çalışmaları: Bir Bibliyografya (19. yüzyıl-2020)*, ed. Şahin Kılıç-Buket Kitapçı Bayrı, İstanbul 2021, s. 49.

34 Semavi Eyice'nin hayatı ve eserleri için bkz. Mahmut Şakiroğlu, *Prof. Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası*, Ankara 1991; *Semavi Eyice Armağanı: İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992; Yasemin Akçaoğlu-Sema Doğan, *Semavi Eyice Kaynakçası 86 Yıla Armağan*, İstanbul 2009.

İstanbul ve kültürel varlıkları üzerine Türkçe ve yabancı dilde birçok eser yayımlamıştır. Aynı kürsüde ayrıca Doç. Dr. Ayça Tiryaki Türkmenoğlu; Doç. Dr. Özgü Çömezoğlu Uzbek, Doç. Dr. Ü. Melda Ermiş, Doç. Dr. Belgin Demirsar Arlı da Bizans sanatı konusunda çeşitli dersler ve bilimsel çalışmalarıyla alana katkı sağlamaya devam etmektedirler³⁵.

Sonuç olarak Cumhuriyet döneminde İstanbul Üniversitesi'nin öncülük ettiği Bizans tarihçiliği konusunda 1955 yılına kadar olan süreçte belli bir gelenek ve birikim oluşmakla beraber oldukça yavaş ilerleyen çalışmalar yeterli ve istenilen düzeye ulaşmamıştır. Nitekim Türkiye'de 1990'lara kadar Bizans tarihi ve uygarlığını konu alan çalışmalar sadece İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde yürütülmüştür. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Prof. Dr. Şerif Baştav ve Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın ardından onların öğrencisi Prof. Dr. Melek Delilbaşı (ö. 2022) sayesinde bu üniversitenin Bizans çalışmaları geleneği devam etmiştir. Rahmetli Delilbaşı Bizans, erken Osmanlı ve Balkan tarihi konularında Prof. Dr. Murat Keçiş, Prof. Dr. Levent Kayapınar, Prof. Dr. Hatice Oruç, Doç. Dr. Şahin Kılıç gibi birçok akademisyen yetiştirmiştir³⁶.

Öte yandan İstanbul Üniversitesi'nde Bizans tarihi çalışmaları müstakil bir kürsü olmaksızın günümüze kadar Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı içinde devam ederken Semavi Eyice döneminde yine aynı üniversitede kurumsallaşan Bizans sanatı çalışmaları da uzun yıllar başka üniversitede görülmedi. Ancak Yıldız Ötügen (1975 yılında), Ebru Parman'ın (1982'de) göreve başlamasıyla Bizans sanatı tarihi çalışmalarında Hacettepe ekolü oluştu ve zamanla buradan Türkiye'deki diğer üniversitelere yayıldı. 1990'lı senelerde Milli Eğitim Bakanlığı veya YÖK burslarıyla yurt dışında doktora eğitimlerini tamamlayan bazı akademisyenler Türkiye'deki diğer üniversitelerde göreve başladılar. Boğaziçi Üniversitesi'nde de Ortaçağ tarihi ve Bizans çalışmaları bu tarihlerde kendini gösterdi. 1990'dan itibaren Tarih Bölümü'nde Nevra Necipoğlu Bizans tarihi dersleri ve çalışmalarını yürütmeye başladı. 1999 yılından itibaren kendisinin öğrencisi Koray Durak da kadroya dâhil oldu. 2015'te Boğaziçi'nde Nevra Necipoğlu'nun yönetiminde Bizans Araştırmaları Çalışma Merkezi kurulurken aynı yıl içinde (Ocak 2015) Koç Üniversitesi bünyesinde de Geç Antik Çağ ve Bizans Araştırmaları Merkezi vücut buldu³⁷. 2005 yılında tesis edilen Suna-İnan Kırarç Vakfı *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü* de Bizans çalışmaları açısından önemli mecralardan biri oldu.

Daha önce anılmış olan isimlerden başka Türkiye genelinde Prof. Dr. Mustafa Daş, Osmanlı-Bizans ilişkileri; Prof. Dr. Turhan Kaçar, Geç Antik Çağ Bizans dönemi; Prof. Dr.

35 Türkiye'de Bizans sanatı ve arkeolojisiyle ilgili çalışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Eyice, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, s. 407-428; Engin Akyürek, "1950'lerden Günümüze Türkiye'de Bizans Sanatı Tarihi", *Yitik İmparatorluğu Resmetmek: İtalyan Merceğinden Anadolu'daki Bizans Sanatı, 1960-2000*, İstanbul 2018, s. 49-65.

36 Hatice Oruç, "Prof. Dr. Melek Delilbaşı (1947-2022)", *OTAM*, sayı 53 (2023), s. 251-259.

37 2023 yılında enstitü "Koç Üniversitesi Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Merkezi" adını almıştır.

Mehmet Çelik, din ve devlet ilişkileri; Prof. Dr. Yusuf Ayönü, Selçuklu-Bizans ilişkileri; Prof. Dr. Aydın Usta, Haçlı Seferleri; Doç. Dr. Nilgün Elam, Bizans-Osmanlı ilişkileri; Dr. Öğr. Üyesi Kutlu Akalın, Geç Antik Çağ bağlamında alana önemli katkılar sunarken sayıları gittikçe artan daha birçok genç akademisyen tarafından Bizans tarihini çeşitli yönleriyle inceleyen umut verici çalışmalar yürütülmekte ve bu arada geleceğin Bizantologları da yetiştirilmektedir.

Türkiye’deki Bizans çalışmalarının gelişiminde uzunca bir süre büyük engel teşkil eden ön yargılar kısmen aşılmış, klasik filolojiden yetişen genç akademisyenlerin de katkısıyla çevrimiçi veya fizikî ortamlarda gerekli özveri ve sabır gösterildiği takdirde kaynak dillerine belli bir ölçüde vakıf olma fırsatları doğmuş, kütüphane imkânları ve bilgiye erişim büyük ölçüde kolaylaşmış ve böylece Bizans tarihi alanına duyulan alâka ülkemizde gün geçtikçe artmıştır. Öte yandan Türk üniversitelerinde Bizans Sanatı Anabilim Dalı dışında müstakil bir Bizans tarihi anabilim dalı mevcut olmayıp bu konudaki faaliyetler hâlen Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı bünyesinde yürütülmektedir. Türkiye merkezli olup bu alandaki tetkiklere tahsis edilmiş bilimsel bir dergi de yoktur. Orijinal kaynakların büyük kısmının hâlen Türkçeye kazandırılmamış olması da en önemli meselelerden biridir. Her şeye rağmen ülkemizde Bizans tarihi ve kültürüyle ilgili araştırmaların özellikle son 20-30 sene içinde ivme kazanarak büyük artış gösterdiğini söyleyebilmek sevindiricidir³⁸.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Akçaoğlu, Yasemin-Sema Doğan, *Semavi Eyice Kaynakçası 86 Yıla Armağan*, İstanbul 2009.

Akün, Ömer Faruk, “Mehmed Fuad Köprülü”, *DİA*, XXVIII, 471-486.

Akyürek, Engin, “1950’lerden Günümüze Türkiye’de Bizans Sanatı Tarihi”, *Yitik İmparatorluğu Resmetmek: İtalyan Merceğinden Anadolu’daki Bizans Sanatı, 1960-2000*, İstanbul 2018, s. 49-65.

38 Türkiye’de Bizans tarihi çalışmalarının seyri hakkında iki güncel çalışma için bkz. *Türkiye’de Bizans Çalışmaları: Bir Bibliyografya (19. yüzyıl-2020)*, ed. Şahin Kılıç-Buket Kitapçı Bayrı, İstanbul 2021; Koray Durak, *Türkiye’de Bizans Çalışmalarının Serüveni*, ed. Koray Durak-Merve Özkılıç, İstanbul 2023. Ayrıca bkz. Nevra Necipoğlu, “Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları”, *Toplumsal Tarih*, sayı 112 (2003), s. 72-77; Melek Delilbaşı, “The Present and Future of Byzantine Studies in Turkey”, *Κληρόπιον in Memory of Nikos Oikonomides*, ed. F. Evangelatou-Notara - T. Maniati-Kokkini, Atina 2005, s. 63-72.

- Başar, Fahameddin, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Tarihçesi", *Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri Bildiriler*, İstanbul 2004, s. 253-284.
- Başar, Fahameddin, "Prof. Dr. Işın Demirkent'in Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 3-24.
- _____, "Hocalarımız: Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü", *İstanbul Üniversitesi Bilim Kültür ve Sanat Dergisi*, sayı 7 (2011), s. 84-93.
- _____, "Mükrimin Halil Yinanç", *DİA*, XLIII, 550.
- Bingöl, Verda-Zeynep Kuban, "Sir Steven Runciman at Istanbul University: How British Wartime Politics Led to the Establishment of the Byzantine Art History Chair", *İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Yıllığı*, sayı 31 (2022), s. 109-128.
- Browning, Robert, *The Byzantine Empire*, Washington D.C. 1992.
- Delilbaşı, Melek "The Present and Future of Byzantine Studies in Turkey", *Κλητόριον in Memory of Nikos Oikonomides*, ed. F. Evangelatou-Notara - T. Maniati-Kokkini, Atina 2005, s. 63-72.
- Demiriş, Bedia, "İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Filoloji", *Sosyoloji Dergisi*, sayı 19 (2009/2), s. 273-283.
- Demirkent, Işın, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Ankara 1992.
- _____, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Ankara 2001.
- _____, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206): İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, İstanbul 2004.
- _____, *Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, İstanbul 2005.
- _____, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1190): Komnenes Hanedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, haz. Fahameddin Başar-Bedia Demiriş, İstanbul 2006.
- _____, *Haçlı Seferleri Tarihi. Makaleler-Bildiriler-İncelemeler*, ed. Ebru Altan, İstanbul 2007.
- _____, "Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 11-16.
- _____, "Komnenos Hanedanı'nın Büyük Başkumandanı: Türk Asıllı Ioannes Aksukhos", *Belleten*, LX/227 (1996), s. 59-72.
- _____, "Haçlı Seferleri Döneminde Yakındoğu Kültürünün Batı'ya Taşınması ve Bunun Avrupa Toplumuna Etkileri Üzerine", *Türklük Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Coşkun Alptekin'e Armağan*, sayı 12 (2002), s. 209-218.
- _____, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)", *Belleten*, LXVII/248 (2003), s. 93-110.
- _____, "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde Bizans Devleti Tarihi Dersleri", *Cumhuriyetin 80. Yılında Üniversitelerde Tarih Öğrenimi, Araştırmaları ve Yayınları Semineri (16-17 Aralık 2003)*, *Bildiriler*, İstanbul 2004, s. 46-63.
- Dölen, Emre, *Türkiye Üniversite Tarihi*, I-IV, İstanbul 2009-2010.
- Durak, Koray, *Türkiye'de Bizans Çalışmalarının Serüveni*, ed. Koray Durak-Merve Özkılıç, İstanbul 2023.
- Emecen, Feridun M., *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003.
- _____, *Fetih ve Kıyamet: 1453*, İstanbul 2017.
- Eyice, Semavi, "Prof. Dr. Philipp Schweinfurth (1887-1954)", *Belleten*, XVIII/70 (1954), s. 231-252.

- _____, “Philipp Schweinfurth ve Fethin 500. Yılı Nedeniyle İstanbul Üniversitesi’nde Verdiği Konferans”, *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, sayı 14 (2003), s. 185-193.
- _____, “Vefatı Münasebetiyle Prof. Dr. Işın Demirkent”, *Divân: İlmî Araştırmalar*, sayı 20 (2006), s. 327-331.
- _____, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Türkiye’de Bizans Sanatı Araştırmaları ve İstanbul Üniversitesi’nde Bizans Sanatı*, İstanbul 1973.
- Işıltan, Fikret (çev.), “İstanbul Suru ve Yıldızlı Kapı”, *Bellekten*, XVI/62 (1952), s. 261-267.
- Işıltan, Fikret, “Bizans Tarihini Nasıl Algılamalıyız?”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 277-284.
- İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl), 30-31 Mayıs 2003*, ed. Sümer Atasoy, İstanbul 2004.
- Kitapçı Bayrı, Buket, “The 10th International Congress of Byzantine Studies, İstanbul, September 15-21, 1955”, *YILLIK: Annual of İstanbul Studies*, 1 (2019), s. 123-144.
- Mango, Cyril, *Byzantium, The Empire of New Rome*, New York 1980.
- Merçil, Erdoğan, “Fikret Işıltan (1915-1997)”, *DİA*, Ek-1, 578-579.
- Necipoglu, Nevra, “Türkiye’de Bizans Tarihçiliğinin Dünü, Bugünü ve Sorunları” *Toplumsal Tarih*, sayı 112 (2003), s. 72-77.
- Oruç, Hatice, “Prof. Dr. Melek Delilbaşı (1947-2022)”, *OTAM*, sayı 53 (2023), s. 251-259.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981.
- Özaydın, Abdülkerim, “Hocamızın Ardından”, *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 1-2.
- Özcan, Abdülkadir, “Ahmet Refik Altınay”, *DİA*, II, 120-121.
- Semavi Eyice Armağanı: İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992.
- Şakiroğlu, Mahmut, *Prof. Dr. Semavi Eyice Bibliyografyası*, Ankara 1991.
- Taşlıklioğlu, Zafer, *Trakya’da Epigrafi Araştırmaları*, I-II, İstanbul 1961-1971.
- Tekin, Oğuz, *Yapı Kredi Koleksiyonu Bizans Sikkeleri*, İstanbul 1999.
- Türk, İbrahim Caner, “Osmanlı Son Dönem Tarihçi-Eğitimcisi Ahmed Refik (Altınay) ve Tarih Eğitimi”, *History Studies*, sayı 3 (2011), s. 351-362.
- Türkiye’de Bizans Çalışmaları: Bir Bibliyografya (19. yüzyıl-2020)*, ed. Şahin Kılıç-Buket Kitapçı Bayrı, I-II, İstanbul 2021.
- X. Milletlerarası Bizans Tetkikleri Kongresi Tebliğleri İstanbul 15-21 Eylül 1955*, İstanbul 1957.

